

“OKUYAN TÜRKİYE”

Türk Toplumunu Neden Okumuyor?
Okuyan Bir Toplum Haline Nasıl Gelebiliriz?

Ön Bilgi Raporu

Ana fikri Çocuk Vakfı Çocuk Düşünce Merkezi ile Çocuk Edebiyatı Okulu'na ait bu çalışma, Hayalevi Reklamcılık / Artworks tarafından hazırlanmıştır.

İçindekiler

Giriş	5
Okuryazarlık ve okuma alışkanlığı	10
Okuma alışkanlığı nasıl kazanılır?	12
Okuma alışkanlığını değerlendiren bir ölçü var mıdır?	15
Köklerini yitiren kültür: Kitabı unutan toplum	16
Kitabın amansız rakibi: Televizyon!	17
Okumanın engeli yoksulluk mu, yoksulluğun dayattığı kültür mü?	18
Öğrenmeyi öğretmeyen eğitim, kitabı sevdirebilir mi?	19
Çocuğun kitapla buluşmaması kendini geliştirme hakkının elinden alınmasıdır	20
Kitap terörün değil, kültürün silahıdır	21
Türkiye gerçeği: Okumama alışkanlığı	22
Peki ama neden? Neden okumuyoruz?	29
Çözüm için nereden başlamalı, ne yapmalı?	33
Neyi amaçlıyoruz: Okuyan Türkiye nasıl bir Türkiye olacak?	40
Yararlanılan Kaynaklar	42

Önsöz

Okuryazarlık oranının %88 olduğu ülkemizde; okuma alışkanlığı, endişe uyandıracak düzeyde düşüktür. Artan okuryazarlık, topluma “okuyan” bireyler kazandırmamaktadır.

Yaklaşık **40 yıldır**, ülkemizde bir **yılda yayınlanan kitap sayısı 6000** civarındadır. Yayınlanan kitap sayısının aynı kaldığı, baskı adetlerinin hızla düştüğü bu dönemde; lise ve üniversite mezunlarının sayısında çok büyük bir artış olmuştur. **D.İ.E. 2000 yılı verilerine göre 1.700 000’i 4 yıllık olmak üzere üniversite ve yüksekokul mezunlarının sayısı 2.5 milyondur.**

Araştırmalar; gençlerin %70’inin hiç okumadığını gösteriyor.

Nüfusun %40’ı hayatı boyunca hiç kütüphaneye gitmiyor.

Kütüphaneye hayatı boyunca birkaç kez gidenlerin oranı %31.

İlköğretimde çocukların %80’inden fazlası; ders kitabı, kaynak ve yardımcı kitap dışında kitap okumadan okullarından mezun oluyor.

Üniversite öğretim üyelerinin 1/5’i akademik yayınlar dışında kitap okumuyor.

Bu tablo içinde; ülkemizde okuma alışkanlığına sahip kişilerin oranı %0.08 olarak tahmin edilmektedir.

Bu tehdit edici manzara, toplumun kendini neden dönüştüremediğini, değer üretmek yerine neden hazır kültür kalıplarına sarıldığını açıklar niteliktedir. Toplum, şiddetle ihtiyaç duyduğu kendi modernliğini yaratmak; katılımcı ve üretken birey tipini ortaya koymak için okuma eşiklerinden geçmelidir. Bunun gerçekleşmesi, bugüne kadar insani gelişme ve kültürel kalkınmanın ihmal edildiği toplumumuzda büyük bir atılma yol açacaktır.

Toplumunu okumaya yönlendirecek etkinlik ve kampanyalar **kalıcı bir kültür ve eğitim politikasının ışığından** yoksun ve soluksuz olduğunda sönük geçecektir. Bu nedenle, bu alanda ortaya konacak çabanın **kitaba ve okumaya yönelik bir zihniyet değişimini** amaçlaması gerekmektedir. **Bu değişim, bireyin ve toplumun dönüşümüyle sonuçlanacak bir değişimdir.**

Toplumsal değişim ailede başlar. Toplumun temel karar öznesi ailedir. Bu gerçek, toplumsal değer üretme hareketini başlatacak kültür politikasında ve düzenlenecek kampanyada dikkatlerden kaçmamalıdır. **Toplumsal geleceği şimdiden şekillendirme çabasında, başlangıç noktası aile, çocuk ve genç olmalıdır.**

Okuma alışkanlığı konusundaki düşünce ve değerlendirmelerinizi paylaşmak ümidi ile.

Saygılarımızla...

İlhan Soylu
Hayalevi Reklamcılık/ Artworks
Ajans Başkanı

Mustafa Ruhi Şirin
Çocuk Vakfı Başkanı

GİRİŞ

Cumhuriyet'in 80. yılına girerken, geride bıraktığımız yıllarda pek çok alanda dikkate değer gelişmeler kaydettiğimiz bir gerçektir. Sanayileşmede önemli adımlar atılmış, ekonomik refah düzeyi yükselmiş, hızlı bir kentleşme yaşanmıştır.

Türkiye'nin aldığı mesafe önemli olmakla beraber toplumsal ve insani kriterler açısından baktığımızda, ulaşılmış olduğumuz gelişme düzeyinin karşılığını hayatın her alanında göremiyoruz. **Yükselen refah ve artan imkanlar, insani ve kültürel anlamda beklenen nitelikte sonuçlar yaratmamıştır.**

Türkiye, insanı ve kültürü ihmal eden gelişme anlayışını terk etmelidir.

Ülkemizde gelişme kavramı tek boyutlu bir kavram olarak algılanmış, salt ekonomik kalkınma olarak görülmüştür. **Kalkınmanın insani boyutuna önem verilmemiş, insanı insan yapan en önemli değerlerin kültürel değerler olduğu ihmal edilmiştir.** Oysa, gerçek anlamıyla kalkınma ancak ekonomik ve kültürel kalkınmayı paralel yürütmek ve onların birbirini beslemesini sağlamakla mümkün. Hatta, sağlam ekonomilerin arkasında büyük ölçüde zihinsel ve kültürel donanımları gelişmiş girişimciler ve bireyler vardır. Kadim ve kalıcı medeniyetleri kuran toplumlar, maddi zenginlik kadar kültürel zenginliğe de önem vermişlerdir.

Temel yoksulluk, kültürel yoksulluktur.

Ülkemizin bugünkü koşullarında **yoksulluk ve gelişmemişlik** kavramlarına yeniden bakmak, anlamları konusunda tekrar düşünmek zorundayız. **Bu kavramlar en çarpıcı yansımasını kültür alanında ortaya koymaktadır.** Bu alandaki değer üretimi ve bunun toplumsal tüketimi dramatik seviyelerdedir. Toplumsal kültür, sürekliliği içinde kendini yenileyip zenginleştirememekte, popüler kültür tarafından neredeyse teslim alınmaktadır.

İnsanın dünyanın her yerinde doğal bir eğilimi olan “**kolaycılığı seçme**”, **popüler kültürün** en önemli avantajıdır. İnsana gerekli yatırım yapılmadığı toplumumuzda, **popüler kültür; kültürel yoğunluğun giderek azalmasına neden olmakta**, üst kültürün temel değerleri olan sanat, düşünce, bilim alanına ilgileri azaltmaktadır. Bunun sonucunda **yeni kuşaklar tek boyutlu, toplumsal değerleri özümsememiş, yaratıcı üretkenlikten yoksun bireyler olarak yetişmektedir.**

Burada **kültürün taşıyıcılarına** değinmekte yarar var. Bu taşıyıcılar kuşkusuz **gelenek, medya ve kitaptır.** Günümüzün en etkin medyası olan televizyon, popüler kültürün en büyük aracıdır. Tek yönlü bir etki yaratan, izleyicisini edilgen kılan televizyon bir bilgilenme aracı değil bir eğlence aracı olarak işlev görmekte, insana yatkın olduğu kolaycılığı sunmaktadır.

***Türkiye'nin "okuyan toplum"u amaçlayan
bir kültür politikasına ihtiyacı var!***

Kitap bilgi ve düşünce üretiminin en temel unsuru ve kaynağıdır. Toplumumuzun pek çok yönden yaşadığı yoksulluk ve yoksunlukla "kitapsızlık" arasında güçlü bağlar vardır. Bu nedenle **Türkiye, iyi düşünülüp planlanmış, uzun soluklu bir kültürel kalkınma politikasına ivedilikle ihtiyaç duymaktadır.** Bu politika yöneten ve yönetilenleriyle tüm toplum katmanlarının meseleyi sahiplendiği, insani ve kültürel gelişmeyi hedefleyen yeni bir toplum projesi üzerine kurulmalıdır.

Kültür bir toplumun omurgasıdır. **Toplumun omurgası nasıl kültürse, kültürün omurgası da kitaptır.** Kitap, yüksek niteliklerdeki kültürün en önemli taşıyıcısıdır. Okuyuculuk, pasif değil aktif bir zihin durumudur. İnsanda düşünme melesinin gelişmesi, tek boyutlu bakıştan çok boyutlu bakışa geçiş, yeni ve farklı fikirlerin oluşumu okuma faaliyetiyle yakından ilgilidir.

Modern toplumun ihtiyaç duyduğu katılımcı, hoşgörülü, üretken ve yaratıcı, her bakımdan birey olmayı başarmış insan tipi ancak kitap kültürünün içinden doğabilir. Bu nedenle **Türkiye için geliştirilecek kültür politikası, okuyan bir toplum hedefi üzerine kurulmalıdır.**

Yeni Türkiye Projesi: "Okuyan Türkiye"

Şüphesiz "Okuyan Türkiye"yi amaçlayan bu dönüşüm projesi, etraflica değerlendirme, analiz ve çalışmalara ihtiyaç duyacaktır. Bu alımaları yapmak ve projeyi hayata geçirmek başta ilgili bakanlıklar ve devlet olmak üzere, sorumluluk taşıyan ve duyan tüm kişi ve kurumlar için hayati bir ödevidir.

Ekteki alıma, bu perspektifle okuma sorununun kültürümüz açısından taşıdığı sarsıcı boyutları ana hatlarıyla ortaya koymayı amaçlamakta ve bir kültür politikası inşasında katkılar sağlayabilecek yaklaşım ve nerileri içermektedir.

Kültürel yoksulluğu önlemek, gelimi insan tipini topluma egemen kılmak zor ve uzun bir çalışmadır. Bu alıma planı bütün öğeleriyle hızla oluşturulmalı ve toplumda okuma cokusunun ilk kıvılcımlarını akacak adımlar zaman kaybedilmeksizin atılmalıdır.

OKURYAZARLIK VE OKUMA ALIŞKANLIĞI

Okuma nedir?

Okuma, aklın gelişmesine kendi başına büyük katkı yapan çok düzeyli bir zihinsel işlem olarak tanımlanmaktadır. Bunun temel koşulu okuryazar olmaktır. Okuryazar olma durumu, okuduğunu ya da düşündüğünü yazabilmek ve yazılanı okuyabilmek anlamına gelir.

Temel Okuryazarlık

UNESCO “okuryazar”ı şöyle tanımlamaktadır: “Bütün yaşam etkinliklerindeki uğraşısını kolaylaştırmada ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerileri kazanmasını, bu bilgi ve becerileri kendisinin ve toplumun gelişiminde sürekli kullanmasını mümkün kılan okuma, yazma ve temel aritmetik işlemlerinde yeterlilik sahibi kişiye okuryazar denir.”

İşlevsel Okuryazarlık

Temel okuryazarlık kavramı, bugün yeterli bulunmamaktadır. Bunun için işlevsel okuryazarlık kavramı geliştirilmiştir. Bu kavram, okuma ve yazmada daha yüksek bir yeterliliği ifade etmekte ve gerçekçi ölçütler ortaya koymaktadır. “İşlevsel okuryazarlık” bireyin, bütün yaşam etkinliklerinde başarılı olması için gerekli bilgi ve becerilere sahip olmasına imkan sağlayan okuryazarlıktır.

Bütüncül gelişme için okuryazarlık şarttır!

Birleşmiş Milletler, okuma-yazma bilmemenin toplumsal ve ekonomik gelişmenin önünde bir engel olduğunu belirtmektedir.

Yapılan araştırmalar ekonomik gelişme için bir ülke nüfusunun en az %40'ının okuryazar olması gerektiğini göstermiştir.

Yine araştırmalara göre; **temel eğitim, bireyin verimliliğini %50 yükseltiyor.**

Okumanın eğitimdeki verimliliği artırma oranı %30.

Eğitimin ekonomide verimliliği artırma oranı %44.

Okumanın asıl yararı kuşkusuz tek tek bireyler üzerindeki dönüştürücü etkisi ve toplumda yol açtığı kültürel gelişmedir. **Bir öğrenme biçimi olarak okuma, dil ve kişiliğin, zihinsel üretkenliğin gelişimindeki en önemli araçlardan biridir.** Okuryazarlık ve okuma alışkanlığı oranının düşük olduğu toplumlar çok boyutlu bir kalkınmayı gerçekleştirememektedirler.

OKUMA ALIŞKANLIĞI NASIL KAZANILIR?

Okuma alışkanlığı

Okuma alışkanlığı, temel okuryazarlık ve işlevsel okuryazarlıktan sonra gelen bir aşamadır. Okumanın bir alışkanlık haline gelmesinin ilk şartı, **bireyin farkında oluşudur**. Bu farkında oluş, çevre, dünya; insanın kendini gerçekleştirme, kültürel ihtiyaçları, kısacası bütün gelişimiyle ilgilidir.

Bu süreçteki diğer aşamalar **ilgi, yönelme, deneme ve benimsemedir**. Okumayı benimseme, alışkanlığın ilk adımıdır. Okumanın kolaylıkla tekrarlanabilir ve sürekli hale gelmesi ile bu davranış alışkanlık haline gelmiş olur.

Okuma alışkanlığının kazanılmasında etkili üç dönem

Çocukluk

Gençlik

Yetişkinlik

Uzmanlar, bu dönemler içinde özellikle **çocukluğun önemine** vurgu yapmaktadır. Yaşamın her evresinde sürmesi gereken bu alışkanlık, şüphesiz diğer dönemlerde de kazanılabilir. Fakat, **algılama ve etkilenmenin en yoğun olduğu dönem bu dönemdir**. Okuma alışkanlığına sahip anne babalar, bu dönemde, çocuklarına masal, öykü okuyarak, kitap armağan ederek, kitapçıya götürerek, okumaya özendirerek bu alışkanlığı kazandırabilmektedir.

14-24 yaş dönemi olarak tanımlanan **gençlik çağı**, bireyin aileden sosyal çevreye doğru yöneldiği dönemdir. Bu dönemde, diğer alışkanlıklarda olduğu gibi okuma alışkanlığında da **arkadaş grubu, yakın çevre, toplum, güncel kültür ve okul** aileden daha etkili olmaktadır.

Okuma alışkanlığının kazanılmasında etkili üç toplumsal kurum

Aile

Okul

Çevre

Uzmanlar, **2-6 yaş arasında aile ortamında kitapla tanışan çocukların** kitabı ve okumayı kolaylıkla hayatlarının bir parçası haline getirdiğini belirtiyor.

Temel okuryazarlığın okuma alışkanlığına dönüşmesinde **okul ortamı ve öğretmen** temel faktörler arasındadır. Bu; okul kitaplıklarının, çocuk ve gençlik yayınlarının önemini de ortaya koymaktadır.

Buraya kadar söylenenler üç birey türünün okuma alışkanlığının kazanılmasında büyük bir role sahip olduğunu gösteriyor. Bu bireyler, ebeveyn, öğretmen ve arkadaş'tır.

OKUMA ALIŞKANLIĞINI DEĞERLENDİREN BİR ÖLÇÜ VAR MIDİR?

Eğitimi için ders kitabı okuyan öğrenci, mesleki gelişimi için ilgili yayınları izleyen kişi de birer okuyucudur. Fakat bizim **okuma alışkanlığı ve okuyuculuk derken esas olarak kastedtiğimiz; bireyin mecburiyet dışında, kendi isteğiyle ve düzenli olarak okumasıdır**. Bu okuma, maddi bir amaca bağlı olmayan kültürel bir fonksiyondur.

Okuma alışkanlığının ölçüsü nedir? İyi okuyucu kimdir? Çok okumakla az okumak arasındaki fark nedir? Bu sorular; somut, bilimsel karşılıkları olabilecek sorular değildir. **Esas olan, kişinin kendi varlık potansiyelini gerçekleştirecek ölçüde okumasıdır ki, bu da insandan insana değişir**.

Okuma alışkanlığı düzeyini belirlemede dünyada en yaygın kabul gören ölçüt **Amerikan Kütüphane Derneği'nin önerdiği ölçüttür**. Bir fikir vermesi bakımından bu bilgiyi paylaşmak istiyoruz:

Çok okuyan okuyucu	1 yılda 21 ve daha fazla kitap okuyan kişi
Orta düzeyde okuyan okuyucu	1 yılda 6-20 kitap okuyan kişi
Az okuyan okuyucu	1 yılda 1-5 kitap okuyan kişi
Okuyucu olmayan	Hiç kitap okumayan kişidir.

KÖKLERİNİ YİTİREN KÜLTÜR: KİTABI UNUTAN TOPLUM

Türk toplumu güçlü bir kültür ve dil mirasına sahiptir. Fakat bu miras gün geçtikçe hayatiyet özelliğini yitirmektedir. Dilimiz yabancı dillerin yoğun baskısı altında. Türkçemizin güzel ve etkili kullanımını önemli bir konu olmaktan çıkmış, başka dillerin ifade ve cümle kalıplarının kullanımı, günlük hayatta sık rastlanan bir durum haline gelmiştir.

Bir toplum için dilin ve kültürün zaafa uğraması, o toplumu kendine has kılan özelliklerin tehdit altında olduğunu gösterir. Bugün kendi modernliğini yaratma ihtiyacında olan Türk toplumu, öncelikle kendine sunulan hazır kalıpları reddetmek ve kendini inşa eylemine girişmek zorundadır.

Kitabın, ihtiyaç maddeleri arasında 235. sırada olduğu bir tablo içinde bunun gerçekleştirilemeyeceği apaçıktır. Çünkü kitap, toplumun kültür birikimini taşıyan, dilin en belirgin şekilde yaşayıp zenginleştiği alandır.

Kitabı ve okumayı temel ihtiyaçlarımız arasına sokacak bilinci geliştirmek zorundayız.

KİTABIN AMANSIZ RAKİBİ: TELEVİZYON!

PIAR'ın 1998 yılında yaptığı bir araştırma gençlerin kültürel ihtiyaçlarını büyük ölçüde televizyondan karşıladığını göstermektedir.

18-30 yaş arası gençlerin %50'si düzenli televizyon izleyicisi iken, sadece %11'i sanat dergisi okumaktadır.

Boş zamanları değerlendirme etkinlikleri arasında ise televizyon izlemek %93, kitap okumak %56'lık bir orana sahip.

1975 yılında yapılmış bir akademik araştırma, televizyonun gazete okumayı %20, dergi ve kitap okumayı ise %22 oranında azalttığını ortaya koymuştur. Geçen yıllar boyunca televizyonun kazandığı yaygınlık ve televizyon kanallarındaki artış dikkate alınır, bu olumsuz etkinin nasıl bir tırmanış gösterdiği ortaya çıkacaktır.

Öte yandan, yüksek bir iletişim gücüne sahip televizyonun uygun politika ve yöntemlerle istenirse okuma alışkanlığını destekleyici bir şekilde kullanılabileceği de bir gerçektir.

OKUMANIN ENGELİ YOKSULLUK MU, YOKSULLUĞUN DAYATTIĞI KÜLTÜR MÜ?

UNDP İnsani Gelişme Endeksi verilerine göre, 201 ülke arasında Türkiye 96. sırada yer alıyor. Sağlık, eğitim ve kültür yanında yaşam düzeyi ve satın alma gücü açısından birey başına yapılan harcamayı esas alan **İnsani Gelişme Endeksi**, Türkiye ölçekli üzücü bir tablo sergilemekte. Sadece kültüre yapılan harcamaya bakıldığında tablo ciddiyetini daha da artıracaktır.

Gelişmiş ülkelerde kişi başına yıllık kitap harcaması oldukça yüksek. Örneğin Norveç'te 137, Almanya'da 122, Amerika'da 95 \$. İngiltere, Fransa ve Japonya'da bu miktar 40 \$ civarında. **Türkiye'de ise sadece 45 sent!**

Nüfusun %21'inin yoksulluk sınırının altında yaşadığı ülkemizde okuma alışkanlığı sorunu, refah düzeyi ile de ilgili bir sorundur. Fakat durum, bireylerin neden kitap okumadığını izah edecek boyutlarda değildir. **Esas sorun, kitaba maddi olarak ulaşmak hala mümkünken, yoksulluğun, dokusu gevşemiş sosyal kültür içinde kendi kültürünü hakim kılması ve kitabın/okumanın önünü kesmesidir.** Nitekim; **Türkiye ihtiyaç maddeleri sıralamasında kitap, 235. sırada yer almaktadır.** Bu, kitabın temelde bir ihtiyaç olarak algılanmadığının göstergesidir.

Alıngücü düşüklüğü, dikkate alınması gerekmekte birlikte okumanın belirleyici bir engeli olarak düşünülemez. Konunun ekonomik boyutu özellikle okuyanlar açısından engel teşkil etmektedir.

ÖĞRENMEYİ ÖĞRETMİYEN EĞİTİM, KİTABI SEVDİREBİLİR Mİ?

Eğitim sistemimiz uzun yıllardan beri tartışılmaktadır. Bu sistemin **ezberciliğe dayalı** olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Bilgiye ulaşmanın son derece kolaylaştığı çağımızda ezberciliğin savunulur hiçbir tarafı yoktur. **Bugün için esas olan; bilgiyi yorumlamak, eldeki bilgilerden yeni bilgilere varabilmektir.** Bu özellikler de ancak **merak dürtüsünü ve araştırmacılığı teşvik etmekle** kazanılabilir.

Öte yandan öğrenciler ilköğretimden başlayarak **kıyasıya bir yarışın** içine sokulmakta ve okuma **alışkanlığını kazanacakları en verimli yılları** sadece **test** kitaplarıyla geçirmektedir. Bu, toplumumuzun ihtiyaç duyduğu çok yönlü, gelişmiş birey tipinin oluşumuna bir engeldir.

Eğitim sistemimiz, okuma alışkanlığını eğitimin temel hedefleri arasında gören, ezberciliğin yerine yaratıcı öğrenmeyi koyan bir anlayışla yeniden düzenlenmelidir.

ÇOCUĞUN KİTAPLA BULUŞAMAMASI KENDİNİ GELİŞTİRME HAKKININ ELİNDEN ALINMASIDIR

Ülkemizde ilköğretimde okuyan çocukların %80'inden fazlası ders kitabı, kaynak ve yardımcı kitap dışında kitap okumadan okullarından mezun olmaktadır.

Okuma eşiğinden geçmeyen bu çocukların, potansiyellerine uygun bir gelişme göstermeleri güçleşmektedir.

İlköğretimde çocukların kitapla buluşamamasının temel nedenlerinden biri, **Türkçe öğretiminin yetersizliğidir. Anadildeki yetersizlik; bireyin kendini gerçekleştirmesinde büyük bir engeldir.** Bu engel, çocuğun bütün büyüme ve gelişme evrelerinde karşısına çıkar.

Bugün eğitim, çocukla kitabın arasını açıyor. **Oysa, çocuğun kitapla buluşturulması, onun kendini geliştirme hakkı içinde düşünülmesi gereken temel bir haktır.** Çocuk Hakları temel paradigmasında çocuğun kendini geliştirme hakkı, yaşama hakkından sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Bu nedenle, eğitimde, "çocuğun öncelikli yararı" ilkesi belirleyici olmalı; çocuğun kendini geliştirmesi için tüm pedagojik enstrümanlar kullanılmalıdır. **Milli Eğitim müfredatı, çocuğun gelişim hakkını bütün süreçleriyle kapsayacak biçimde ve "çocuk merkezli" bir anlayışla yeniden düzenlenmelidir.**

KİTAP TERÖRÜN DEĞİL, KÜLTÜRÜN SİLAHIDIR.

Temel hak ve özgürlüklerle ilgili birçok tartışmanın yaşandığı Türkiye’de, konunun önemli bir boyutunu da **sansür ve düşünce/ ifade özgürlüğü** konusu oluşturuyor.

Ülkemizde **kitap, uzun dönem bir suçlu ve suç aleti muamelesi görmüştür.** Özellikle ideolojik çatışmaların yaşandığı dönemlerde, **kitaplarla silahlar aynı fotoğraf karelerinin içinde gösterilmiş, toplumda kitaba karşı bir önyargı oluşmasına neden olunmuştur.** Bu resimlerin zihinlerden silinip gittiğini düşünmek doğru değildir.

Kitaba ve okumaya saygınlık kazandırmalı, daha iyi bir hayat için kitabın vazgeçilmez olduğunu topluma anlatmalıyız.

TÜRKİYE GERÇEĞİ: OKUMAMA ALIŞKANLIĞI

Türkiye’de okuma sorununu, okuma alışkanlığının yeterince gelişmemiş olması şeklinde değil, bir okumama alışkanlığı olarak tanımlamak daha doğrudur. **Bu, kitabın ve okumanın reddi anlamına gelmemektedir.** Çünkü toplum okumasa da, taşıdığı kültürel miras ve sahip olduğu inanç sistemi gereği kitaba karşı büyük bir saygı duymaktadır. **Mevlana için söylenen “Peygamber değil ama kitabı var.” sözünün halkımız arasındaki yaygınlığı toplumun kitaba bakışını özetler niteliktedir.**

Kitap bizim toplumumuzda saygı duyulan ama aynı zamanda uzak durulan bir varlıktır. Burada toplumu suçlayacak ya da eleştirecek bir durum söz konusu değil. Toplum kitapla buluşturulmamış, önüne teşvik edici modeller konmamış ve yalnız bırakılmıştır.

Türkiye’de “okumama alışkanlığı”nın okuryazarlık oranı ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Fakat bu yaklaşım konuyu izah etmeye yetmeyecektir. Çünkü okuryazarlık oranındaki artış, yıllık toplam kitap üretim ve satışına yansımamaktadır.

*Türkiye'de okuryazarlık: %11'den %86'ya...
Okuma alışkanlığı?*

1927'de nüfusu 13.648.000 olan Türkiye'de, okuryazar oranı %11'dir.

Bu oran 1950'de %32'ye, **1960'da %40'a**, 1970'de %56'ya, **1980'de ise %67'ye** ulaşıyor.

1980-1985 arasıysa, okuryazarlık oranında büyük bir artışın sağlandığı dönemdir.

1981 yılında açılan kampanyada 3. 150. 000 insan okumayazma öğrenmiştir. Aynı dönemde dünya ölçeğinde gerçekleştirilen okumayazma seferberliğinde Türkiye, en yüksek verimin alındığı ülke olmuştur. Ancak çok ilginç olan bir gerçek daha vardır: **Aynı yıl, 3 milyonluk gazete okurunda 840.000 (%28) düşüş olmuştur.**

%10'luk bir artışla 1985'te %77'ye çıkan okuryazarlık oranı, **1990'da %80** olarak tespit edilmiştir. 1990'daki nüfus sayımında **6 yaş üstü nüfus 49 milyon, okuryazar nüfus ise 39 milyondur.**

Okuryazarlar okumuyor!

2003 yılında okuryazarlık oranı %88'dir. Kolayca tahmin edileceği gibi bu işlevsel okuryazarlık ve okuma alışkanlığı konusunda fazlaca bir anlam ifade etmemektedir.

Şu örnekten yola çıkarak konuyu aydınlatabiliriz: **1965'te lise ve üniversite mezunu sayısı 700.000'di. Bu sayı 1991'de yaklaşık 5.000.000'a çıktı.**

Oysa 1965'te basılan kitap çeşidi 5.700 iken bu sayı 1991'de dikkate değer bir artış göstermedi. Baskı adedi ise ortalama 5000'den 2000 ve altına geriledi.

1992 yılında yayınlanan kitap sayısı 6150, gazete ve süreli yayın sayısı ise 2910'dur. Ortalama baskı adedi 2000 kabul edilirse, **üretilen toplam kitap sayısı 12.300.000'dir ki; bu da 3 kişiye 1 kitap bile düşmediğini göstermektedir.** Burada, yayınlanan kitapların çok az bir kısmının genel kitleye hitap ettiğini ihmal etmemek gerekir. Örneğin **basılan kitapların sadece 1338'i edebiyatla ilgili** kitaplardır.

2003 yılına geldiğimizde durum değişmemektedir. Yılın ilk altı ayında kitap dünyasına katılan eser sayısı 3033'tür. (Pandora Yayınları tarafından yapılan bu araştırmaya göre yayınevi sayısı 540'tır.) Ortalama baskı adetlerindeki düşüşse bilinen bir gerçektir.

Gençlerin %70'i hiç okumuyor!

Devlet Bakanlığı'nın 1989 yılında yaptırdığı bir araştırmada gençlerin %69'u hatırlayamadığı kadar uzun bir zamandır kitap okumadığını söylemiştir. Bunu; bu gençlerin hayatları boyunca hemen hemen hiç kitap okumadığı şeklinde anlamak daha isabetli olacaktır.

Kültür Bakanlığı'nın 1990'da PİAR'a yaptırdığı "Niçin Az Okuyoruz" konulu araştırmada şu sonuçlar dikkat çekiyor:

- 1) Deneklerin %74'ü okuma düzeylerini yeterli bulmuyor.**
- 2) %36'sı okumaya günde yarım saatten az zaman ayırıyor.**

Bu verilerin daha çok gazete okurluğu için geçerli olabileceğini ihmal etmemek gerekir. Çünkü **bir ayda okunan kitap sayısına bakıldığında, deneklerin %40'ının hiç kitap okumadığı, %36'sının 1 kitap okuduğu anlaşılıyor.**

10.000 kişiden sadece 8'i okuma alışkanlığına sahip!

PIAR'ın 1982'de yaptığı bir araştırma Türkiye nüfusunun sadece %0.08'inin okuma alışkanlığına sahip olduğunu gösteriyor: Bu 40.000 okuyucuya karşılık gelir.

1982'de basılan kitap çeşidinin (6190) bugünkü ile hemen hemen aynı olduğu ve baskı adetlerinin hızla düştüğü dikkate alınırsa bugün de Türkiye'deki okuyucu sayısının yaklaşık aynı seviyelerde olduğu görülür.

Ülkemiz halkının, ilköğrenim, lise ve üniversite gençliğinin kitap karşısındaki fotoğrafı bu. **Toplumun daha üst kesimlerindeki manzara nasıl?**

Bu konudaki en taze bilgiler **Gazi Üniversitesi'nde görevli 1915 öğretim üyesi arasında yapılmış bir araştırmaya** dayanıyor. **Öğretim üyelerinin**

%21.9'u akademik yayınlar dışında kitap okumuyor

%56.2'si ayda 1-2 kitap okuyor

%17.5'i ayda 3-5 kitap okuyor

%4.5'i 6-10 kitap okuyor.

Nüfusun %40'ı hayatı boyunca kütüphaneye hiç gitmiyor!

Kültür Bakanlığı'na bağlı halk kütüphanelerinin sayısı 1330'dur. Bu kütüphanelerde yaklaşık 10. 000. 000 kitap bulunmaktadır.

1995 verilerine göre halk kütüphanelerinden yararlanan okuyucu sayısı 22. 478. 661'dir.

Bu veri, nüfusun yarısından fazlasının halk kütüphanelerini hiç kullanmadığını gösteriyor. Esas kitleyi çocuk ve gençlerin oluşturduğu, öğrencilerin kütüphaneleri ders çalışma amacıyla kullandığı düşünülürse tablo gerçek yüzüyle ortaya çıkacaktır.

Üniversite gençliği üzerinde 1988'de yapılan bir araştırma daha çarpıcı bir gerçeği ortaya koymakta:

Gençlerin %40'ı kütüphaneye hiç gitmiyor, gidenlerinse sadece %8'i kitap okuma amacıyla gidiyor.

1990'da yapılan "Niçin Az Okuyoruz" konulu kamuoyu araştırması ülke genelindeki durumun hemen hemen aynı olduğunu gösteriyor: Hayatı boyunca kütüphaneye hiç gitmemişlerin oranı %39, birkaç kez gidenlerin oranı ise %31.

Kitapçılar kırtasiyeci oldu!

Ülkemizde kitabevlerinin durumu da ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Kitabevlerinin yerini büyük oranda kırtasiyeciler almıştır.

1998 verilerine göre ülkede 15.000 kitapçı-kırtasiyeci bulunmakta, bunlar raf ve vitrinlerinin %85'ini kırtasiyeye, %15'ini ise kültür kitabına ayırmaktadır.

Yurt genelinde **sadece kitap satan kitapçıların sayısı ise 200 civarında** olup, bunlar büyük kentlerde yoğunlaşmaktadır.

PEKİ, AMA NEDEN? NEDEN OKUMUYORUZ?

Toplumsal okuryazarlığımızın çok düşük seviyelerde oluşunun nedenleri konusunda pek çok şey söylenebilir. **Biz, “okuyan bir toplum” hedefine yönelik yeni bir kültür politikasının inşasına katkısı olabileceği inancıyla konuyu aşağıdaki şekilde ele almanın doğru olacağına inanıyoruz.**

1. Türkiye’de kalkınma sorunu bugüne kadar sadece maddi boyutuyla ele alınmış, kültürel kalkınma dikkate alınmamıştır. Bu, sonuçta toplumsal kültür üzerinde yozlaştırıcı bir etkiye neden olmuş, **bilgi değerden düşmüş, bilgili insan itibarını yitirmiştir. Toplum, onu kitaba yöneltecek bilinçten yoksundur.**

2. Temel okuryazarlığın yaygınlaşması için devlet ciddi bir çaba içinde olmuştur. Temel eğitim zorunlu kılınmış, okullar yaygınlaştırılmış, okuryazarlık kampanyaları düzenlenmiştir. Fakat temel okuryazarlığın işlevsel okuryazarlığa, okuma alışkanlığına dönüştürülmesi hiçbir zaman bir devlet politikası olmamıştır.

3. Okuma alışkanlığının kazanılmasında en etkili faktör aile ortamıdır. **Ülkemizde bugüne kadar anne baba eğitimi konusunda ciddi bir çalışma yapılmamış, çocuk toplumsal bir özne haline getirilmemiştir.** Türkiye, aile ve çocuk öncelikli politikalarından yoksundur. **Aileler, çocuklarına vermeleri gereken okuma ve kitap sevgisinden kendileri yoksundurlar.**

4. Eğitim sistemimiz okuma alışkanlığına sahip, zihni hayatı önemseyen, bilgiyi dönüştüren insan tipini yetiştirmekten uzaktır. Öğrenmeyi öğretmeyen, çocuğu ve genci bilginin kaynağına yöneltmeyen ezberci eğitim sistemi, insanımızı kitapla buluşturamaz. **Genel sistem sorununun kritik bir yanı da öğretmenlerin eğitimidir. Buradaki kısır döngü, nitelikli öğretmenler yetişmesine izin vermemektedir.** Okuma alışkanlığına sahip olmayan öğretmenlerden, bu alışkanlığı öğrencilerine kazandırmaları beklenemez.

5. Ülkemizde yıllık toplam bütçeden eğitim ve kültüre ayrılan pay son derece düşüktür. **Dünyanın hiçbir yerinde insan'a bu kadar az yatırım yapan bir toplum sağlıklı bir gelişme gösteremez.**

6. Ülkemizde çocuk ve halk kütüphaneleri, hedef kitleleriyle herhangi bir iletişim kurmamaktadırlar. Bu kütüphanelerden yararlanılması konusunda hemen hemen hiçbir özendirici faaliyet yoktur. **Olumsuz koşullar içinde bulunan bu kurumlar işlevlerini yerine getirememektedir.**

7. Yeni yayınların bu kütüphanelere zamanında girmemesi çok ciddi bir zaaftır. Örneğin; tüm dünyada satış rekorları kıran, satın almak isteyenlerin uzun kuyruklar oluşturduğu bir çocuk kitabını ne halk ne de çocuk kütüphanelerinde bulmak mümkün değildir. **Oysa nüfusunun önemli bir kısmı yoksulluk sınırının altında olan ülkemizde, çocuklar ve yetişkinler için kitabı ulaşılabilir kılmak son derece önemlidir.** Bu noktada, halk ve çocuk kütüphanelerinin topluma okuyan yeni bireyler kazandırmadaki rolü büyüktür.

8. Ülkemiz, çocukları okuma alışkanlığına yönlendirecek yayınlar konusunda son derece kısırdır. “Çocuk edebiyatı” konusunda ciddi, tutarlı, toplumsal ihtiyaçlarımızı karşılayacak bir politika yoktur. Mevcut yayınların önemli bir kısmı sağlam bir çocuk paradigmasından ve pedagojik yaklaşımdan yoksundur.

9. İletişim organları, özellikle görsel medya toplumun okuma alışkanlığı kazanması konusunda duyarsızdır. Gündelik hayat içinde televizyon, adeta kitabın ve okumanın rakibi gibi durmaktadır. Okuma kültürü oluşturmayı amaçlayan televizyon programları yok denecek kadar azdır. **Medya, okuyan insanı topluma bir model olarak sunmamaktadır.**

10. Düşünce özgürlüğü alanındaki sorunlar, çeşitli kitapların toplatılması ve yasaklanması, kitabın suç aletleri arasında teşhir edilmesi toplumla kitap arasında bir mesafe yaratmıştır. Okuma alışkanlığının gelişmemesinde bu da dikkate alınması gereken bir faktördür.

Toplumumuzda okuma alışkanlığının neden gelişmemiş olduğu konusunda daha pekçok sebep ileri sürülebilir: Örneğin; henüz sözlü kültürden yazılı kültüre tam olarak geçmemiş oluşumuz, kitap fiyatlarının görece yüksekliği, yayınların dağıtım sorunu...

Unutmamalı ki; neden olarak gösterilebilecek hemen her şey, aynı zamanda karşımıza bir sonuç olarak da çıkmaktadır.

O halde sorunun kaynağı tam olarak nedir?

Türkiye’de okuma alışkanlığı sorunu, sahipsizdir!

Bugüne kadar hiçbir kurum ya da kuruluş, Türk toplumunun bu sorununu çözme sorumluluğunu kendinde görmemiştir.

Görünen şudur ki; **Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı** konuyu sahiplenme öncülüğünü göstermedikçe, değişen hiçbir şey olmayacaktır.

ÇÖZÜM İÇİN NEREDEN BAŞLAMALI, NE YAPMALI?

Türkiye'nin okuma sorununu köklü bir çözüme kavuşturmanın ilk şartı, kuşkusuz **sorunu bütün boyutlarıyla görmektir**. "Okuyan bir toplum" ütopyasına sahip olmaks, ikinci şarttır.

Sorun sahiplenilip, çözüm iradesi ortaya konduğunda bu ütopyanın toplumsal bir coşkuya dönüşerek gerçekleşeceğinden hiç kuşku yoktur. Toplum, gelişme ve değişme sancısını içten içe yaşamakta, hoşnutsuzluğunu ortaya koymaktadır.

Proje, zoraki bir "değişim projesi" niteliği taşımayıp, halkımızla kendi duyarlığı çerçevesinde doğru bir iletişim kurduğunda arzu edilen sonucu verecektir.

Bunun için:

1. OKUYAN TOPLUMU HEDEFLEYEN YENİ BİR KÜLTÜR POLİTİKASI

Cumhuriyet'in 80. yıl dönümü kültürel kalkınma için bir milat kabul edilmeli, yeni ve büyük bir kültür hareketini başlatacak politika, **değişmeyecek bir devlet politikası** olarak uygulamaya konmalıdır. **Bu politikanın temel hedefi, topluma okuma alışkanlığı kazandırarak onu değer üreten bir toplum haline getirmek olmalıdır.**

2. GÜÇLÜ VE YAYGIN BİR REKLAM KAMPANYASI

2003 yılı, en az 5 yıl sürecek “okuyan toplum” hedefli bir kampanyanın ilk yılı olmalıdır. Bu kampanya gerçek anlamıyla bir iletişim kampanyası olmalı, toplumu tüm kitleleriyle okumaya özendirmelidir. **Televizyon, basın, açık hava, radyo ve sinema başta olmak üzere tüm kitle iletişim mecraları güçlü bir şekilde kullanılmalıdır.** Türkiye'nin bu sorunu, Kütüphaneler Haftası'nda düzenlenen etkinlik ve asılan afişlerle çözmesi mümkün değildir. Kitabın ve okumanın, toplumun temel öncelikleri arasında yer almasını sağlamak gerekir.

Kampanya Kültür Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın öncülüğünde, bütün sivil toplum kuruluşlarının, kültür merkezlerinin, yayın dünyasının katılımıyla gerçekleşmelidir. Bütün kütüphaneler, okullar, camiler kampanyanın aktif merkezleri haline getirilmelidir.

TRT bütün imkanlarıyla kampanyanın lokomotifine haline getirilmeli; RTÜK'ün gücünden, avantajlarından yararlanılmalıdır. **Medya, okuma alışkanlığı ve kitap kültürü konusunda toplumsal bilinç yaratmaya yönlendirilmelidir.**

3. OKUYAN TÜRKİYE SEFERBERLİĞİ

Kampanya, iletişim mecralarıyla sınırla kalmamalı çok yönlü bir seferberliğe dönüştürülmelidir. Okumanın ve kitabın PR'ı yapılmalı, başarılı insanların başarılarında kitabın rolü öne çıkarılmalıdır.

Türk toplumunun okuyan bir toplum olması durumunda nelerin değişeceği, sosyal bir tema olarak kuvvetle işlenmelidir. Konu, devletin en üst düzeyinden kütüphane görevlisine kadar her düzeyde ele alınmalı; sürekli kamuoyu önünde olan devlet ve siyaset adamları her fırsatta topluma "okuma" ve "kitap" konusunda sözleriyle olduğu kadar davranışlarıyla da mesaj vermelidir.

Aile, çocuk, öğretmen; bu iletişim ve etkinlikler zincirinin tümünde temel vurgu alanlarından biri olmalıdır. "Çocuk kitapla büyür!" bilinci iyice yerleştirilmelidir.

Kültür Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın liderliğinde, **bizatihi bakanların katılacağı faaliyetler organize edilmelidir.**

4. TÜRKİYE BİR KÜTÜPHANEYE DÖNÜŞTÜRÜLMELİDİR

Mahalle, köy, kasaba, kent ölçekli etkinlikler düşünölmeli; yurt dışındaki vatandaşlarımız da dahil toplumun her kesimi kampanyaya dahil edilmelidir.

Ulusal ölçekte “okuma saatleri” düzenlenmeli, yazarlar ve aydınların halkla buluşması sağlanmalıdır. Oluşturulacak kitap ve okuma merkezli atmosfer, okumayazma bilmeyenleri bile okumayazma öğrenmeye özendirebilmelidir.

Kampanya, toplumun kanaat önderleri ve etkileyici şahsiyetlerinden etkin bir şekilde yararlanmalıdır. Kültür alanındaki başarılı çalışmalarıyla sembolleşmiş kişiler aktif rol üstlenmelidir.

5. SORUN TÜM BOYUTLARIYLA TARTIŞILMALI VE ÇÖZÜLECEĞİNE İNANCIMIZ TAM OLMALI

Okuma alışkanlığı sorunu, kısa vadede çözülecek bir sorun değildir. Çözüm sabır, kararlılık ve irade ister. Bu nedenle konu sürekli toplumun gündeminde tutulmalı, sürekli tartışılmalıdır.

Fikirler, tartışmalar, raporlar üniversite işbirliği ile analiz edilmeli, raporlaştırılmalı; konu sempozyumlarda ele alınmalıdır.

“Okuyan Türkiye” toplumun bütün katmanlarındaki bireyler için bir ütopya haline getirilmeli, iki Türkiye (okuyan ve okumayan) arasındaki farkın altı ısrarla çizilmelidir.

6. SORUNUN NEDENLERİ ORTADAN KALDIRILMALIDIR

Bu kampanya/seferberlik aynı zamanda okuma alışkanlığının önünde engel teşkil eden nedenlerin de ortadan kaldırılması süreci olarak düşünölmelidir. Devlet tüm ilgili birimleriyle bu sorunların çözümüne odaklanmalıdır. Okuma sorununa, Türkiye'nin temel sorunlarından biri olarak yaklaşılmalıdır.

Toplumun her yönüyle kalkınmasının anahtarı kitaptır.

Devlet, bu anlayışı kültüre bakışında temel bir paradigma haline getirmelidir.

NEYİ AMAÇLIYORUZ: OKUYAN TÜRKİYE NASIL BİR TÜRKİYE OLACAK?

Okuyan Türkiye; sadece eğitim ve refah düzeyi yüksek kesimlerin değil, köylerinden kentlerine, işçisinden öğretmenine, yaşlısından gencine, matbaa işçisinden tüccarına, işadamından devlet adamına, çocuğundan eğitim görevlisine **toplumun tüm katmanlarının okuduğu Türkiye'dir.**

Okuyan Türkiye; kitabın ve okumanın boş zaman uğraşısı olmaktan çıkıp, vazgeçilmez bir ihtiyaç, **kendini gerçekleştirmenin temel aracı olduğu Türkiye'dir.**

Okuyan Türkiye; toplumun, kültürel ve ekonomik kalkınma konusunda gerçekleştirilebilir ütopyaya sahip olduğu ve bu sürecin başlatıldığı Türkiye'dir.

Okuyan Türkiye; hazır kültür kalıplarına itibar etmeyen; **kültürel, sosyal ve ekonomik değer üretimini gerçekleştiren Türkiye'dir.**

Okuyan Türkiye; pasif insanın aktif duruma geldiği, katılımıcılığın arttığı, demokrasi kültürünün yaygınlaşıp çitasının yükseldiği Türkiye'dir.

Okuyan Türkiye; bireylerin ayırt edici özelliklerini kullandığı, toplumsal yaratıcılık düzeyinin yükseldiği Türkiye'dir.

Okuyan Türkiye; toplumun temel birimi olan ailenin güçlendiği, çocuğun özne haline gelip gelişme hakkını en etkin şekilde kullandığı Türkiye'dir.

Okuyan Türkiye; yanlış geleneklerin ayıklanarak, toplumun ve kültürün kendini devamlılığı içinde yenilediği Türkiye'dir.

Okuyan Türkiye; toplumun, insanlığa ve ülkesine katkısı yüksek bireylerden oluştuğu Türkiye'dir.

Okuyan Türkiye; soru soran insanların etkinliğinin arttığı, bilginin, bilgi üretiminin ve bilgi kullanımının yüksek bir değer kazandığı Türkiye'dir.

Okuyan Türkiye; tüketim toplumundan üretim toplumuna geçen Türkiye'dir.

Okuyan Türkiye; geleceğini bugünden gerçekleştiren Türkiye'dir.

Okuyan Türkiye; insanların seçkinleştidiği, zihniyet atılımını başarmış Türkiye'dir.

Ülke ölçekli okuma seferberliğimizin ve reklam kampanyamızın amacı, böyle bir Türkiye olmalıdır.

Toplumun tüm bireylerini şuna ikna etmeliyiz:

Sen okursan Türkiye değişir!

Çünkü okursan, kendini gerçekleştirirsin.

Kendini gerçekleştirirsen, hayalini kurduğun Türkiye gerçek olur!

Yararlanılan Kaynaklar:

İnsani Gelişme Raporu, TÜRKİYE 1998

İnsani Gelişme Raporu, TÜRKİYE, 2000

Okuma Alışkanlığında Halk Kütüphanelerinin Rolü,
Bülent Yılmaz, Kültür Bakanlığı, 1993

Ulusal Yayın Kongreleri komisyon raporları

Ulusal Yayın Kongreleri'nde sunulan tebliğ ve bildirimler

Türkiye Yayıncılar Birliği'ne ait belge ve dökümanlar

Kitapçılar Derneği'ne ait belge ve dökümanlar

Kültür Bakanlığı'nın (1990/PIAR) "Niçin Az Okuyoruz"
konulu kamuoyu araştırması

PIAR Araştırmaları

D. İ. E. verileri

(Metinde verilen araştırma bilgileri, ikisi dışında, yukarıda belirtilen kaynaklardan alınmıştır. Söz konusu iki verinin -2003'ün ilk 6 ayında yayınlanan kitap sayısı ve üniversite eğitim görevlilerinin kitap okuma alışkanlığı oranları- kaynağı gazete haberleridir.)